שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת. (ה) וְהוּא הַדִּין לִקְדֻשָּׁה וּבָרְכוּ שֶׁאֵין נֶאֱמָרִין בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה: **ב** (ו) * [ג]אִם הִתְחִיל (ז) לוֹמַר קְדִישׁ (ח) אוֹ קְדֻשָּׁה בַּעֲשָׂרָה וְיָצְאוּ מִקְצָתָן, גּוֹמְרִים (ט) אוֹתוֹ הַקָּדִישׁ אוֹ אוֹתָהּ הַקְּדֻשָּׁה, [ד]וְהוּא שֶׁהִתְחִיל, (י) הַקְּדֻשָּׁה שֶׁהִתְחִיל, [ד]וְהוּא שֶׁנִּשְׁתַּיְּרוּ (יא) רֻבָּן. הָגָּהּ: * וּמִכָּל מָקוֹם (יב) עֲבָרָה הִיא לָצֵאת, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר (ישעיה ו כמ) וְעֹנְבֵי ה' יִכְלוּ' (ירושלמי מגילה פ"ל ה"ד).

(יג) * אֲבָל אִם נִשְׁאֲרוּ עֲשָׂרָה (יד) מַתְּר לָצֵאת (מרדכי פרק בתרא דמגילה (סי' תמח)): **ג** * [ה]אִם הִתְחִיל בָּאבוֹת וְיָצְאוּ מִקְצָתָן, גּוֹמֵר (טו) אֲפִלּוּ (ז) קְדֻשָּׁה: הָגָּהּ: וְאִם יָצְאוּ מִקְצָתָן (טז) לְאַחַר שֶׁהִתְחִילוּ (יז) לְהִתְפַּלֵּל יוֹצֵר, לֹא יַתְחִיל הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר לְהִתְפַּלֵּל הַתְּפִלָּה בְּקוֹל רָם, דִּכְבָר נִשְׁלַם תְּפִלַּת יוֹצֵר. וְאִם יָצְאוּ לְאַחַר שֶׁהִתְחִיל בְּקוֹל רָם (ה) [ה] (יח) וּקְדֻשָּׁה, יְכוֹלִים לְהַשְׁלִים כָּל סֵדֶר קְדֻשָּׁה וְלוֹמַר (יט) הַקָּדִישׁ שָׁלֵם (כ) שְׁלִאַחֲרֶיהָ, דְּשַׁיָּךְ לַתְּפִלָּה, שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר תִּתְקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן וְכוּ', אֲבָל

ג ירושלמי (מגילה פ"ד ה"ד), וַתְּבִיאוּ הָרִי"ף (יג:) וְרא"ש (פ"ג סי' ז) שם בְּתִקְנְתָּא. ד הָרִי"ן שם (ד"ה ירושלמי). ה תְּשׁוּבַת הָרַשְׁבָּ"א (ח"א סי' צה).

בְּאֵר הֵיטֵב

ג (ו) קְדֻשָּׁה. וְכָל תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה וְהַקְּדִישׁ שָׁלֵם שְׁלִאַחֲרֶיהָ, כְּמִבְּאֵר בְּרֵמ"א שֶׁאַחַר זֶה. וְכָתַב בְּשִׁירֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה (הגה"ט סק"ג) דְּיֵאמַר גַּם כֵּן בְּרָכָה דְּאֱלֹהֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה, דְּכָל שֶׁהִתְחִיל בִּתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, הַיְינוּ בְּזוֹרֶא נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, אֲבָל תְּפִלַּת אֱלֹקֵינוּ יֵאָמֵר, מַאַחַר שֶׁהִתְחִיל בִּתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה וּבִרְכַּת אֱלֹהֵינוּ שַׁיָּךְ לִתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה עַיֵּן שָׁם, וְכֵן כָּתַב עוֹלַת תָּמִיד (סק"ב): (ה) וּקְדֻשָּׁה. לְאו דַּוְקָא, דַּאֲפִלּוּ עָדַיִן לֹא אָמְרוּ

שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה

ג [ה] וּקְדֻשָּׁה. עַיֵּן בְּאֵר הֵיטֵב. וּבְשִׁירֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה (הגב"י סק"ג) וּפְרִי חָדָשׁ חוֹלְקִים, וְסִבְרָא

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

עֲרָעָר עַל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין שֶׁהַקָּטָן אוֹמֵר קַדִּישׁ וּבָרְכוּ וְהַקָּהָל עוֹנִים אַחֲרָיו, דְּשָׁלֹא כַּדִּין הֵם עוֹשִׂים, וַאֲפִלּוּ אִם יֵשׁ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים חוּץ מִמֶּנּוּ, וְעַיֵּן בִּפְרִי מְגַדִּים (סי' סט מש"ז סק"ג) שֶׁם שְׁמַצְדֵּד גַּם כֵּן לְהַחְמִיר בָּזֶה לְכַתְּחִלָּה. כָּתַב בַּהֲלָכוֹת קְטַנּוֹת (ח"ב) סִימָן מ"ח כְּשֶׁשָּׁנִים אוֹ שְׁלֹשָׁה אוֹמְרִים קַדִּישׁ יַחַד, וְאֶחָד מַקְדִּים, אִם בָּאִים כָּל אֶחָד תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר, יַעֲנֶה עִם הָרִאשׁוֹן אוֹ עִם הָאַחֲרוֹן אָמֵן, וְיַעֲלֶה לְכֻלָּם, וְאִם יֵשׁ הָפְסֵק, יַעֲנֶה עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד. אָדָם הַנּוֹצֵר עַל יְדֵי סָפָר יְצִירָה אִם מִצְטָרֵף לַעֲשָׂרָה וּלְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, עַיֵּן בְּתִשְׁוּבַת חֶכֶם צְבִי סִימָן (ס"ג) [צ"ג] וּבְסֵפֶר עִקְּרֵי דִּינִים (א"ח סי' ג סט"ו) מַה שֶּׁכָּתַב בְּעִנְיָן זֶה:

(ה) **וְהוּא הַדִּין לִקְדֻשָּׁה.** וְהוּא הַדִּין לְכָל חֲזָרַת הַשַּׁ"ץ שֶׁצָּרִיךְ עֲשָׂרָה, דְּמִקְרֵי דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, מִפְּנֵי הַקְּדֻשָּׁה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ [מְגִלָּה כ"ג (ע"ב) וְהָרַ"ן שָׁם (יג: ד"ה גמ' מנא)]. אֵין פּוֹחֲתִין (ה) מִשִּׁבְעָה קְדִישִׁים בְּכָל יוֹם, כְּנֶגֶד 'שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ' (תהלים קיט קסד), דְּהַיְנוּ אֶחָד אַחַר פְּסוּקֵי דְּזִמְרָה שֶׁהוּא אַחַר יִשְׁתַּבַּח, וְשֵׁנִי, חֲצִי קַדִּישׁ אַחַר תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בָּרְכוֹת, וּשְׁלִישִׁי אַחַר סֵדֶר קְדֻשָּׁה, וּבוֹ אוֹמְרִים גַּם כֵּן תִּתְקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן שֶׁהוּא שַׁיָּךְ גַּם כֵּן לִתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, וּרְבִיעִי, אַחַר עָלֵינוּ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֲמִירַת פְּסוּקִים, וַחֲמִישִׁי, אַחַר אַשְׁרֵי בְּמִנְחָה, וְשִׁשִּׁי, אַחַר תְּפִלַּת מִנְחָה, שְׁבִיעִי, אַחַר קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית קֹדֶם תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. [א]וְקַדִּישׁ שֶׁאַחַר תְּפִלַּת עַרְבִית, אַף דְּהוּא גַּם כֵּן מִצְוָה, לֹא קָחָשְׁבִינַן בִּכְלָל אֵלּוּ הַשִּׁבְעָה, עַיֵּן שָׁם בַּלְּבוּשׁ (ס"א) הַטָּעַם: **ב** (ו) **אִם הִתְחִיל.** וְהוּא הַדִּין בְּכָל דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ עֲשָׂרָה, כְּגוֹן (ו) נְשִׂיאַת כַּפַּיִם וּקְרִיאַת הַתּוֹרָה וְהַפְטָרָה בַּנְּבִיא, גּוֹמְרִין כָּל מַה שֶּׁשַּׁיָּךְ לְעִנְיָן זֶה, כֵּיוָן שֶׁכְּבָר הִתְחִילוּ בּוֹ בַּעֲשָׂרָה, אֲבָל לֹא מַתְחִילִין מַה שֶּׁהוּא עִנְיָן אַחֵר: (ז) **לוֹמַר קַדִּישׁ.** וְאִם הִתְחִיל לוֹמַר יִשְׁתַּבַּח בַּעֲשָׂרָה וְיָצְאוּ מִקְצָתָן, וְכֵן אִם הִתְחִיל לוֹמַר אַשְׁרֵי שֶׁקֹּדֶם מִנְחָה בַּעֲשָׂרָה וְיָצְאוּ מִקְצָתָן, מִסְתַּפֵּק הַפְּרִי מְגַדִּים (א"א סק"א) דְּאוּלַי יוֹכַל לוֹמַר הַקָּדִישׁ שֶׁאַחַר זֶה, כִּי הַקָּדִישׁ שַׁיָּךְ לִישְׁתַּבַּח וְאַשְׁרֵי, וְעַיֵּן בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (סק"ו) בְּשֵׁם אֲלִיָּה רַבָּה (סק"ג). אָמְנָם בְּסֵפֶר מַאֲמַר מָרְדְּכַי (ס"ק ב"ג) וּבְדֶרֶךְ הַחַיִּים (דיני קדיש בעשרה סי"ד) וּבְחַיֵּי אָדָם (ח"א כלל ל ס"ב), כֻּלָּם פָּסְקוּ דְּלֹא יוֹכַל לוֹמַר הַקָּדִישׁ בָּזֶה: (ח) **אוֹ קְדֻשָּׁה.** לְאו דַּוְקָא, דְּהוּא הַדִּין אֲפִלּוּ רַק בְּאבוֹת, וּכְדִלְקַמִּיהּ בְּסָעִיף ג'. וְאָפְשָׁר דְּנִקֵּט לְרִבּוּתָא דְּסֵיפָא, דַּאֲפִלּוּ בָּזֶה דַּוְקָא אִם נִשְׁתַּיְּרוּ רֻבָּן: (ט) **אוֹתוֹ הַקָּדִישׁ.** וְאִם הָיָה הַקָּדִישׁ שֶׁקָּדַם בָּרְכוּ, כָּתַב הַדֶּרֶךְ הַחַיִּים (שם ס"א) בְּשֵׁם אֲלִיָּה רַבָּה (סק"א) דְּיוֹכַל לוֹמַר גַּם כֵּן הַבָּרְכוּ, דְּכֻלָּא חֲדָא עִנְיָנָא הוּא, וּבְסֵפֶר מַאֲמַר מָרְדְּכַי (סק"ב) חוֹלֵק עַל זֶה עַיֵּן שָׁם. (י) **הַקְּדֻשָּׁה.** וְהוּא הַדִּין כָּל תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. וּלְפִי מַה שֶּׁמְּבֹאָר בַּהֲגָ"ה שֶׁבְּסָעִיף ג', גּוֹמֵר גַּם הַחַצִּי קַדִּישׁ וְקַדִּישׁ שֶׁלֵּם שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ. וְכָתְבוּ הָאַחֲרוֹנִים דְּיֵאמַר גַּם כֵּן בָּרְכָה דֶּאֱלֹהֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת וְכוּ', דְּכָל שֶׁהִתְחִיל בִּתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה גּוֹמְרָהּ, אַף עַל גַּב דְּתָנַן (מגילה כג:) אֵין נוֹשְׂאִין כַּפַּיִם בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה, וְכָתְבוּ דְּאִם הִתְחִיל הַתְּפִלָּה בַּעֲשָׂרָה, וְנִכְנְסָה הַמְּשֻׁלֶּשֶׁת בִּתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה גּוֹמְרָהּ, וּמ"ש מיהו אם), הַיְינוּ דַּוְקָא נְשִׂיאַת כַּפַּיִם מִמַּשׁ וּמְשׁוּם שֶׁהוּא עִנְיָן אַחֵר, אֲבָל תְּפִלַּת אֱלֹקֵינוּ יֵאָמֵר, מַאַחַר שֶׁהִתְחִיל בִּתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, וְגַם זֶה שַׁיָּךְ לִתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה: (יא) **רֻבָּן.** הַיְינוּ שִׁשָּׁה, וְלֹא בְּעִינַן רֻבָּא דְּמִנְכַּר [פְּרִי מְגַדִּים (מש"ז סק"א)]: (יב) **עֲבֵרָה הִיא.** נִרְאֶה לִי שֶׁרְצוֹנוֹ לוֹמַר אִם אֵינוֹ מַמְתִּין עַד שֶׁיִּגְמְרוּ אוֹתוֹ הָעִנְיָן, אֲבָל אִם מַמְתִּין עַד שֶׁיִּגְמְרוּ הָעִנְיָן, דֵּי בָּזֶה, כְּגוֹן אִם אֶחָד הִצְטָרֵף עִם תִּשְׁעָה לְבָרְכוּ, אֵינוֹ מְחֻיָּב לְהַמְתִּין עַל צֵרוּף שֶׁל חֲזָרַת הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר, שֶׁהוּא עִנְיָן אַחֵר, וְאִם הָיָה עִמָּהֶם בְּצֵרוּפָם בְּעֵת שֶׁהִתְחִיל הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר בְּקוֹל רָם, צָרִיךְ לְהַמְתִּין עַד שֶׁיִּגְמְרוּ כָּל סֵדֶר הַקְּדֻשָּׁה וְקַדִּישׁ שֶׁלֵּם שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ, וְכֵן כָּל כִּי הַאי גַּוְנָא: (יג) **אֲבָל אִם נִשְׁאֲרוּ וְכוּ'.** עַיֵּן בְּבֵאוּר הֲלָכָה (ד"ה אבל): (יד) **מַתָּר לָצֵאת.** וְהוּא (ז) שֶׁכְּבָר שָׁמְעוּ קְדֻשָּׁה וְהַקְּדִישִׁים עַד עַכְשָׁיו: **ג** (טו) **אֲפִלּוּ קְדֻשָּׁה.** וְהוּא הַדִּין דְּגוֹמֵר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר (ס) כָּל תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, וְלֹא נִקֵּט קְדֻשָּׁה אֶלָּא מִשּׁוּם דְּלֹא נַיְמָא דְּהוּא עִנְיָן אַחֵר: (טז) **לְאַחַר שֶׁהִתְחִילוּ.** נִקֵּט הַאי לִישְׁנָא, לְאַפּוֹקֵי מִמַּהֲרַ"שׁ שֶׁהוּבָא בְּדִרְכֵי מֹשֶׁה (אות ב) שֶׁרוֹצֶה לְהָקֵל בָּזֶה, אֲבָל בְּאֶמֶת לְפִי הַסְכָּמַת הַפּוֹסְקִים הוּא (ט) אֲפִלּוּ אִם הַתְּפִלָּה בִּלְחַשׁ הָיָה גַּם כֵּן בַּעֲשָׂרָה, דְּיָנָא הוּא שֶׁלֹּא יַתְחִיל הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר בְּקוֹל רָם בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה: (יז) **לְהִתְפַּלֵּל יוֹצֵר.** עַיֵּן בָּאַחֲרוֹנִים שֶׁהִסְכִּימוּ דַּאֲפִלּוּ לֹא אָמְרוּ רַק קְדִישׁ וּבָרְכוּ בַּעֲשָׂרָה, וְיָצְאוּ מִקְצָתָן קֹדֶם שֶׁהִתְחִילוּ כְּלָל בִּרְכַּת יוֹצֵר, (י) מִקְּרֵי כְּמוֹ שֶׁהִתְחִילוּ כְּבָר בַּעֲשָׂרָה וְיכוֹלִין לְהוֹצִיא אֲחֵרִים עַד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה אֲפִלּוּ בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה: (יח) **וּקְדֻשָּׁה.** לְאו דַּוְקָא, (יט) דַּאֲפִלּוּ עֲדַיִן לֹא אָמְרוּ קְדֻשָּׁה, כֵּיוָן שֶׁהִתְחִילוּ לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם וַאֲפִלּוּ רַק בְּאבוֹת לְבַד, (יט) גּוֹמְרִים אַף הַקָּדִישׁ שָׁלֵם: (יט) **הַקָּדִישׁ שָׁלֵם.** וְכָל שֶׁכֵּן (יג) הַחַצִּי קַדִּישׁ שֶׁאַחַר תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה: (כ) **שְׁלְאַחֲרֶיהָ.** אֲבָל הַקַּדִּישׁ שֶׁאַחַר זֶה יֵאָמֵר בְּזֶה. וַאֲפִלּוּ אִם הִתְחִיל לוֹמַר עָלֵינוּ בַּעֲשָׂרָה

שַׁעַר הַצִּיּוּן

(ס) בֵּית יוֹסֵף (ד"ה ואומר קדיש), וְעַיֵּן בְּלְבוּשׁ: **ב** (ו) בֵּית יוֹסֵף (ד"ה וכ"ש מיהו אם): (ז) דַּדְוָקָא: הַחַיִּים (דיני קדיש בעשרה ס"ט): **ג** (ס) מָגֵן אַבְרָהָם (סק"א): (ע) פְּרִי מְגַדִּים (א"א סק"א, ע"ש): (י) תְּשׁוּבַת מֹשֶׁה יוֹסֵף (ח"ב סי' יב) וּפְרִי מְגַדִּים (א"א סק"ג): (יא) מָגֵן אַבְרָהָם (סק"ב): (יב) לְפִי מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְ"א בְּהַגָּ"ה, וְכֵן מִשְׁמַע מִפְּרִי מְגַדִּים (א"א סק"ב) וְדֶרֶךְ הַחַיִּים (דיני קדיש בעשרה ס"ב) וְחַיֵּי אָדָם (ח"א כלל ל ס"ב): (יג) חִדּוּשֵׁי רַבִּי עֲקִיבָא אֵיגֶר:

לִיקוּטֵי דִּבְרֵי הָרַב: א] אבל בשו"ע הרב (ס"א) השמיט הקדיש שאחר עלינו בשחרית, ומנה במקומו הקדיש שאחר ערבית. ומסיים: וז' אלו הן חובה כשמתפללין בצבור, והשאר מנהג. וראוי לכל אדם ליזהר שלא לפחות מלענות ז' קדישים בכל יום.

Mishna Brura Menukad © Copyright Oz Vehadar - עוז והדר
Sacred Text - If printed do not throw away, requires genizah

הִלְכוֹת בְּרָכוֹת הַשַּׁחַר סִימָן נה

אֵין קוֹרִין (כא) בַּתּוֹרָה, דְּזֶהוּ עִנְיַן אַחֵר. *וּתְפִלַּת עַרְבִית וְקִדּוּשׁ שֶׁלְּאַחֲרָיו לֹא שַׁיָּךְ (כב) לִקְרִיאַת שְׁמַע (ו) [ז] וּבֵרְכוֹתֶיהָ (ר"ן פרק הקורא את המגילה (יג: ד"ה מתני' פ"ן), שבלי הלקט (סר' ט), ותרומת הדשן סימן ט"ו): ד יֵשׁ מַתִּירִין לוֹמַר דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה בְּתִשְׁעָה וְצָרוּף קָטָן זשֶׁהוּא יוֹתֵר מִבֶּן שֵׁשׁ וְיוֹדֵעַ לְמִי מִתְפַּלְּלִין, *חוְלֹא נִרְאִין דִּבְרֵיהֶם לִגְדוֹלֵי הַפּוֹסְקִים, *טוְהוּא הַדִּין דְּעֶבֶד וְאִשָּׁה אֵין מִצְטָרְפִין. הַגָּהּ: וַאֲפִלּוּ (כג) עַל יְדֵי חֻמָּשׁ שֶׁבִּידּוֹ אֵין לְצָרְפוֹ. מֵיהוּ יֵשׁ נוֹהֲגִין לְהָקֵל (כד) בְּשַׁעַת (ז) הַדְּחָק (הרא"ש (מכתם פ"ז סר' כ) ומרדכי (מכתם פ"ז סר' קסב) והגהות מיימוני פרק (ט') [ח'] מהלכות תפלה (פוסק ה)): ה אִם לֹא הֵבִיא (כה) שִׁתֵּי שְׂעָרוֹת, אֲפִלּוּ הוּא גָּדוֹל בְּשָׁנִים, (כו) דִּינוֹ כְּקָטָן עַד שֶׁיָּצְאוּ (כז) רֹב שְׁנוֹתָיו, (כח) שָׁאז יִתְבָּרֵר שֶׁהוּא סָרִיס. כוְאִם נִרְאוּ לוֹ (כט) סִימָנֵי סָרִיס קֹדֶם לָכֵן, (ל) דִּינוֹ כְּגָדוֹל. הַגָּהּ: וּמִיהוּ אֵין מְדַקְדְּקִין בְּשְׂעָרוֹת אֶלָּא כָּל שֶׁהַגִּיעַ לְכְלַל שְׁנוֹתָיו

(ו) תוספות בְּשֵׁם רַבֵּנוּ תָּם בְּבְרָכוֹת רֵישׁ דף מ"ח (ד"ה וליית), וּבְשֵׁם רַב הַאי (הובא בראש"ש ברכות פ"ז סר' כ), וְהָרַוַ"ה (ברכות לה: ד"ה והא). ז שָׁם בְּתוֹסָפוֹת (ע"י ש"ס). ח רַבֵּנוּ שִׁמְשׁוֹן (הובא באורחות חיים הל' תפילה סר' עג) וְרַבֵּנוּ יוֹסֵף (הובא בראש"ש שם) וְהַקַּדְמוֹנִי (ברכות פ"ז סר' קעב) בְּשֵׁם רַאֲבַי"ה (סר' קכח) וְהַגָּהוֹת מֵימוֹנִי בְּפֶרֶק (ג') [ה'] מֵהִלְכוֹת בְּרָכוֹת (אות ו) וּסְמ"ג (עשין כו) בְּשֵׁם רַבֵּנוּ יִצְחָק (תוס' שם) וְרַבֵּנוּ יוֹנָה (לה: ד"ה אבל נראה) וְתִשְׁוּבַת הָרַשְׁבָּ"א (ח"א סר' רלט) בְּשֵׁם הָרַאֲבַ"ד וּבְשֵׁם גְּאוֹן וְהָרַמְבַּ"ם בְּפֶרֶק ח' מֵהִלְכוֹת תְּפִלָּה (ה"ד). ט מָרְדְּכַי שָׁם (סר' קעב). י בֵּית יוֹסֵף (ד"ה ואלו הנשרה) מַהֲהֵיא דְּגָזְרָה מ"ז (ע"ב). כ שָׁם בְּגֶמָרָא וּבְיַרְאִים פרק ח' (פ).

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

לְהוּ שְׁאֵינוֹ גּוֹמֵר אֶלָּא קְדֻשָּׁה וְכֵן שְׁאָר בִּרְכוֹת הָעֲמִידָה, אֲבָל לֹא קְדִישׁ שֶׁלֵּם שֶׁאַחַר הַתְּפִלָּה, וְכֵן מַשְׁמַע לְשׁוֹן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, וְעַיֵּן בְּבֵית יוֹסֵף (ד"ה ומ"ש מיהו), וְלָזֶה הִסְכִּים בְּשֶׁלְמֵי צִבּוּר (ריני חזרת התפילה ס"ה), וְהָעוֹלָם נָהֲגוּ כְּהָרַמ"א וּמִנְּהַג אֲבוֹתֵינוּ בְּזֹה: [ז] וּבֵרְכוֹתֶיהָ. עַיֵּן בְּאֵר הֵיטֵב. וְכָתַב בְּאֲלִיָּה רַבָּה (סק"ב) בְּתִפִלַּת הַמִּנְחָה אִם הָיָה עֲשָׂרָה כְּשֶׁהִתְחִיל אֲשֶׁרֵי וְיָצְאוּ מִקְצָתָן, אוֹמֵר קְדִישׁ, דְּאַשְׁרֵי הָוֵי כְּמוֹ חֲזָרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסִדּוּר (סר' נא) עַיֵּן שָׁם. וּמִזֶּה מֻכְרָח דְּמִכָּל שֶׁכֵּן בִּתְפִלַּת עַרְבִית אִם הָיוּ עֲשָׂרָה בְּשָׁעָה שֶׁהִתְחִילוּ לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּלַחַשׁ וְיָצְאוּ מִקְצָתָן בְּאֶמְצַע הַתְּפִלָּה, שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר קְדִישׁ שֶׁלֵּם אַחַר הַתְּפִלָּה, דְּהַקַּדִּישׁ שַׁיָּךְ לַתְּפִלָּה. וְכֵן כָּתַב בְּשוּ"ת נוֹדַע בִּיהוּדָה מַהֲדוּרָה תִּנְיָנָא (או"ח) סִימָן ד'. וְכֵן כָּתַב בִּפְרִי מְגַדִּים בְּחֶלֶק אֶשֶׁל אַבְרָהָם (סק"ג) עַיֵּן שָׁם. וְעַיֵּן בִּיד אֶפְרַיִם מַה שֶּׁכָּתַב בְּזֶה עַל דִּבְרֵי תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן. וּמַה שֶּׁכָּתַב (כאה"ט) שֶׁכְּתָהִלִּים נָהֲגוּ עַיֵּן מָגֵן אַבְרָהָם (סק"ג). כָּתַב הַשַּׁ"ז (סק"ג) מִתּוֹךְ דִּבְרֵי הַפּוֹסְקִים שֶׁכָּתַבְתִּי וְאוֹמֵר קְדִישׁ וְאֵין אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה, מִשְּׁמַע דְּהַפְסִקִּי דְּזִמְרָה אֵין צָרִיךְ עֲשָׂרָה דַּאֲפִלּוּ אִם אוֹמְרִים בְּיִחִידוּת כָּל שֶׁיֵּשׁ עֲשָׂרָה בִּשְׁעַת אֲמִירַת הַקְּדִישִׁים דֵּי בָּכָךְ. וְכֵן מוּכָח מִמַּה שֶּׁכָּתַב רַמ"א בְּסִימָן נ"ג סָעִיף ג' שֶׁאִם אֵין מִנְיָן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת יַמְתִּין הַשָּׁלִיחַ צִבּוּר עִם יִשְׂרָאֵל וְכוּ'. וּבְתִשְׁוּבַת ר"ם מִינְץ סִימָן ח' כָּתַב דְּיִיחֵד גַּם כֵּן לְהַמְתִּין אַחַר אֲמִירַת יִשְׁתַּבַּח עַל מִנְיָן. וְכֵן נִרְאֶה לִי בְּכָל לְמוּד שֶׁאֵנוּ לוֹמְדִּ פְּסוּקִים וְאַגָּדוֹת שֶׁאֵם נִזְדַּמֵּן לוֹ תֹּכַח מִנְיָן, שֶׁיּוּכַל לוֹמַר קְדִישׁ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בְּעָלְמָא לְשַׁבֵּחַ שֶׁאֲמִירָה זוֹ מַעֲשָׂרָה, שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר קְדִישׁ, וְכֵן נוֹהֲגִים בְּכָל יוֹם בַּאֲמִירַת תְּהִלִּים בְּבֹקֶר בִּלְא מִנְיָן, שֶׁאוֹמְרִים אַחַר כָּךְ קְדִישׁ כְּשֶׁיְּכוֹאוּ מִנְיָן. טַ"ז עַיֵּן שָׁם. וּמָגֵן אַבְרָהָם בְּסִימָן רל"ד סָעִיף קָטָן א' לֹא כָּתַב כֵּן עַיֵּן שָׁם. וְהָעוֹלָם נָהֲגוּ כְּדִבְרֵי ט"ז נִרְאֶה תְּשׁוּבַת שַׁעַר אֶפְרַיִם סִימָן י"ז וְעַיֵּן שָׁם: ד (ז) הַדְּחָק. אֲפִלּוּ בִּלְא חֻמָּשׁ, וְדַוְקָא בִּלְא אַחַד וְלֹא שְׁנַיִם. וּבְלִבּוּשׁ כָּתַב שֶׁלֹּא רָאָה נוֹהֲגִין לְצָרְפוֹ אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַדְּחָק, וְדַוְקָא לִשְׁמֹעַ בִּרְכוֹ וְקִדּוּשׁ שֶׁהוּא חִיּוּב, וּמִיהוּ, דַּוְקָא שֶׁאַחַר עֲלִינוּ לֹא יֹאמְרוּ. מָגֵן אַבְרָהָם (סק"ה). וְכָתַב בַּ"ח (ס"ג) הָא דִּמְצָרֵף עַל יְדֵי חֻמָּשׁ, דַּוְקָא שֶׁנִּכְתָּב עַל הַגְּוִיל כְּסֵפֶר תּוֹרָה, אֲבָל חֻמָּשִׁין שֶׁלָּנוּ לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵין מִצְטָרְפִין. וְאֵלֶיהָ זוּטָא (סק"ב) בְּשֵׁם זְקֵנוֹ הַגָּאוֹן ז"ל כָּתַב הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה שֶׁלֹּא לְצָרֵף קָטָן. אוֹנֵן אֵינוֹ מִצְטָרֵף לַעֲשָׂרָה לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה. כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה וּשְׁיָרֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה סִימָן זָה (הגב"י סק"ד), וְכֵן כָּתַב פְּרִי מְגַדִּים בְּאֵרֶן חֵלֶק א' סִימָן י"ט

בַּאֵר הֵיטֵב

קְדֻשָּׁה, כֵּיוָן שֶׁהִתְחִילוּ לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, גּוֹמְרִים אַף הַקְּדִישׁ שָׁלֵם. תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן (סר' טו), מָגֵן אַבְרָהָם (סק"ב). כָּתַב בְּתִשְׁוּבַת מַשֶּׂה יוֹסֵף חֶלֶק ב' סִימָן י"ב דְּמַה שֶּׁכָּתַב דְּאִם יָצְאוּ מִקְצָתָן לְאַחַר שֶׁהִתְחִילוּ לְהִתְפַּלֵּל יוֹצֵר וְכוּ', הוּא לְאוֹ דַּוְקָא, אֶלָּא אֲפִלּוּ אָמְרוּ קְדִישׁ וּבָרְכוּ בְּעֲשָׂרָה וְהָלְכוּ קֹדֶם שֶׁהִתְחִילוּ בִּרְכַּת יוֹצֵר אוֹר, שֶׁמְּשַׁלִּימִין עַד תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה עַיֵּן שָׁם: (ו) וּבֵרְכוֹתֶיהָ. וּמְשׁוּם הָכִי אִם הִתְחִילוּ עַרְבִית בַּעֲשָׂרָה וְהָלְכוּ מִקְצָתָן, יִגְמֹר הַקַּדִּישׁ שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה, לְפִי שֶׁהַקַּדִּישׁ שַׁיָּךְ לְבִרְכַּת קְרִיאַת שְׁמַע. אֲבָל לֹא יֹאמְרוּ הַקַּדִּישׁ אַחַר תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, לְפִי שֶׁהַתְּפִלָּה אֵינָהּ חִבּוּר לְבִרְכוֹת שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע, דְּתְפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת, וְכָל שֶׁכֵּן סֵדֶר קְדֻשָּׁה וְקַדִּישׁ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. וְכֵן נוֹהֲגִים בְּכָל יוֹם בְּאֲמִירַת תְּהִלִּים בְּבֹקֶר בִּלְא מִנְיָן, יְכוֹלִין לוֹמַר קְדִישׁ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן לְשִׁיר הַיִּחוּד אוֹ לְמִזְמוֹר, שֶׁאוֹמְרִים קְדִישׁ, דְּאֵינוֹ אֶלָּא מִנְהָג, וּמִכָּל שֶׁכֵּן לְשִׁיר הַיִּחוּד אוֹ לְמִזְמוֹר, שֶׁאוֹמְרִים אַחַר הַלִּמּוּד אוֹ לְקַדִּישׁ שֶׁאוֹמְרִים לְמִזְמוֹר אוֹ (טו) אַחַר הַלִּמּוּד דְּצָרִיךְ דַּוְקָא מִנְיָן בִּשְׁעַת קַדִּישׁ: (כא) בַּתּוֹרָה. אִם אֵרַע כֵּן בְּיוֹם שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי: (כב) לִקְרִיאַת שְׁמַע וּבִרְכוֹתֶיהָ. וּמִשּׁוּם הָכִי אִם הִתְחִילוּ בִּרְכַּת עַרְבִית בַּעֲשָׂרָה, אוֹ אֲפִלּוּ (טז) רַק בָּרְכוּ לְחוּד, וְאַחַר כָּךְ יָצְאוּ מִקְצָתָן, אֵין לוֹ רַק לִגְמֹר הַקַּדִּישׁ שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה, לְפִי שֶׁהַקַּדִּישׁ שַׁיָּךְ לִבְרָכַת קְרִיאַת שְׁמַע, אֲבָל לֹא יֹאמַר הַקַּדִּישׁ שֶׁאַחַר תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, לְפִי שֶׁהַתְּפִלָּה אֵינָהּ חִבּוּר לַבְּרָכוֹת שֶׁל קְרִיאַת סֵדֶר קְדֻשָּׁה וְקַדִּישׁ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. אֲבָל אִם הָיוּ עֲשָׂרָה בְּשָׁעָה שֶׁהִתְחִילוּ לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּלַחַשׁ וְאַחַר כָּךְ יָצְאוּ מִקְצָתָן, יָכוֹל (יז) הַקַּדִּישׁ שֶׁלֹּא שֶׁאַחַר הַתְּפִלָּה, דְּהַקַּדִּישׁ שַׁיָּךְ לַתְּפִלָּה, וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת יָכוֹל לוֹמַר הַחֲצִי קַדִּישׁ שֶׁאַחַר הַתְּפִלָּה (יח) וְגַם הַסֵּדֶר קְדֻשָּׁה וְקַדִּישׁ שָׁלֵם שֶׁאַחַר כָּךְ, לְפִי שֶׁכָּל זֶה שַׁיָּךְ לַתְּפִלָּה כְּמוֹ בְּשַׁחֲרִית: ד (כג) עַל יְדֵי חֻמָּשׁ וְכוּ'. דִּלְא מְחַשְּׁבִינַן הַקָּטָן לְאִישׁ עַל יְדֵי שֶׁאוֹחֵז חֻמָּשׁ בְּיָדוֹ: (כד) בְּשַׁעַת הַדְּחָק. רְצוֹנוֹ לוֹמַר אֲפִלּוּ (יט) בְּלִי חֻמָּשׁ, וּכְדַעַת הַיֵּשׁ מַתִּירִין הַנַּ"ל, וְדַוְקָא (כ) אֶחָד וְלֹא שְׁנַיִם. וּבִלְבוּשׁ כָּתַב שֶׁלֹּא רָאָה נוֹהֲגִין לְצָרְפוֹ אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַדְּחָק, וּמִיהוּ דַּוְקָא לִשְׁמֹעַ בִּרְכוֹ וְקִדּוּשׁ שֶׁהוּא חִיּוּב, אֲבָל קַדִּישׁ שֶׁאַחַר עֲלִינוּ לֹא יֹאמְרוּ [מָגֵן אַבְרָהָם (סק"ה)]. אא]וְהָרַבֶּה (כא) אַחֲרוֹנִים מַחְמִירִין שֶׁלֹּא לְצָרֵף שׁוּם קָטָן אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַדְּחָק, עַד שֶׁיִּשְׁלַם לוֹ הַשָּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנִים. אוֹנֵן (כב) אֵינוֹ מִצְטָרֵף לְמִנְיָן, וַהֲיָנוּ כָּל אוֹנֵן מַשֶּׁה עָלָיו אֲפִלּוּ אֵינוֹ מֵשֶׁה עָלָיו לְקָבְרוֹ, כְּגוֹן שֶׁאֵינוֹ יוֹרֵשׁ שָׁלוֹ, אִם הוּא בָּעִיר שֶׁהַמֵּת שָׁם אֵינוֹ מִצְטָרֵף, וַאֲפִלּוּ אִם יֵשׁ לוֹ מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק עִמּוֹ בְּקִבּוּרָתוֹ, אִם לֹא שֶׁמְּסָרוֹ לְהַכָּתָּפִים, וּכְמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִימָן ע"א (סק"ד), אֲבָל אִם הַמֵּת בְּעִיר אַחֶרֶת וְנוֹדַע לוֹ קֹדֶם הַקְּבוּרָה, וְיֵשׁ שָׁם מִי שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל עֲבוּרוֹ, שֶׁדֵּינוֹ שֶׁאִם רָצָה לִקְרוֹת רַשַּׁאי וְאֵין מוֹחִין בְּיָדוֹ, הוּא מִצְטָרֵף לְמִנְיָן. וּמִיהוּ, כָּל זֶה לְעִנְיַן אוֹנֵן, (כג) אֲבָל בְּאֵבֶל, וַדַּאי מִצְטָרֵף לְבִרְכַּת הַמָּזוֹן וְלִתְפִלָּה: ה (כה) שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת. בְּשְׂאָר מְקוֹמוֹת הַגּוּף, אֲפִלּוּ הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בְּזָקָן [בֵּית שְׁמוּאֵל בְּאֶבֶן הָעֶזֶר סִימָן קע"ב סָעִיף קָטָן ה']: (כו) דִּינוֹ כְּקָטָן. וְאִם הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, נַעֲשָׂה גָּדוֹל (כד) מִיּוֹם שֶׁהֵבִיא, לֹא לְמַפְרַע: (כז) רֹב שְׁנוֹתָיו. בּ]וְלֹא בְּעִנְיַן (כה) רַק יוֹם אֶחָד יוֹתֵר עַל שִׁלְשִׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה: (כח) שָׁאז יִתְבָּרֵר. רְצוֹנוֹ לוֹמַר וְאָז נַעֲשָׂה גָּדוֹל (כו) לְמַפְרַע מִשְּׁנַת שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה וְיוֹם אֶחָד: (כט) סִימָנֵי סָרִיס. מְבֹאָר בְּאֶבֶן הָעֶזֶר בְּסִימָן קע"ב סָעִיף ה'. וַאֲפִלּוּ אֶחָד מִן הַסִּימָנִים הַנִּזְכָּרִים שָׁם מְהַנֵּי לְהַשְׁוּוֹתוֹ לְסָרִיס אִם לֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת גַּם בַּזָּקָן, כְּמְבֹאָר בַּהַגָּ"ה שָׁם: (ל) דִּינוֹ כְּגָדוֹל. וְדַוְקָא כְּשֶׁהִגִּיעַ לְשָׁנִים עֶשְׂרֵה ג]וַהֲיָנוּ שְׁלֹשִׁים יוֹם

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

וְיָצְאוּ מִקְצָתָן, גַּם כֵּן (יז) לֹא יֹאמַר הַקַּדִּישׁ, דְּאֵינוֹ אֶלָּא מִנְהָג, וּמִכָּל שֶׁכֵּן לְשִׁיר הַיִּחוּד אוֹ לְקַדִּישׁ שֶׁאוֹמְרִים לְמִזְמוֹר אוֹ (טו) אַחַר הַלִּמּוּד דְּצָרִיךְ דַּוְקָא מִנְיָן בִּשְׁעַת קַדִּישׁ: (כא) בַּתּוֹרָה. אִם אֵרַע כֵּן בְּיוֹם שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי: (כב) לִקְרִיאַת שְׁמַע וּבִרְכוֹתֶיהָ. וּמִשּׁוּם הָכִי אִם הִתְחִילוּ בִּרְכַּת עַרְבִית בַּעֲשָׂרָה, אוֹ אֲפִלּוּ (טז) רַק בָּרְכוּ לְחוּד, וְאַחַר כָּךְ יָצְאוּ מִקְצָתָן, אֵין לוֹ רַק לִגְמֹר הַקַּדִּישׁ שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה, לְפִי שֶׁהַקַּדִּישׁ שַׁיָּךְ לִבְרָכַת קְרִיאַת שְׁמַע, אֲבָל לֹא יֹאמַר הַקַּדִּישׁ שֶׁאַחַר תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, לְפִי שֶׁהַתְּפִלָּה אֵינָהּ חִבּוּר לַבְּרָכוֹת שֶׁל קְרִיאַת סֵדֶר קְדֻשָּׁה וְקַדִּישׁ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. אֲבָל אִם הָיוּ עֲשָׂרָה בְּשָׁעָה שֶׁהִתְחִילוּ לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּלַחַשׁ וְאַחַר כָּךְ יָצְאוּ מִקְצָתָן, יָכוֹל (יז) הַקַּדִּישׁ שֶׁלֹּא שֶׁאַחַר הַתְּפִלָּה, דְּהַקַּדִּישׁ שַׁיָּךְ לַתְּפִלָּה, וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת יָכוֹל לוֹמַר הַחֲצִי קַדִּישׁ שֶׁאַחַר הַתְּפִלָּה (יח) וְגַם הַסֵּדֶר קְדֻשָּׁה וְקַדִּישׁ שָׁלֵם שֶׁאַחַר כָּךְ, לְפִי שֶׁכָּל זֶה שַׁיָּךְ לַתְּפִלָּה כְּמוֹ בְּשַׁחֲרִית: ד (כג) עַל יְדֵי חֻמָּשׁ וְכוּ'. דִּלְא מְחַשְּׁבִינַן הַקָּטָן לְאִישׁ עַל יְדֵי שֶׁאוֹחֵז חֻמָּשׁ בְּיָדוֹ: (כד) בְּשַׁעַת הַדְּחָק. רְצוֹנוֹ לוֹמַר אֲפִלּוּ (יט) בְּלִי חֻמָּשׁ, וּכְדַעַת הַיֵּשׁ מַתִּירִין הַנַּ"ל, וְדַוְקָא (כ) אֶחָד וְלֹא שְׁנַיִם. וּבִלְבוּשׁ כָּתַב שֶׁלֹּא רָאָה נוֹהֲגִין לְצָרְפוֹ אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַדְּחָק, וּמִיהוּ דַּוְקָא לִשְׁמֹעַ בִּרְכוֹ וְקִדּוּשׁ שֶׁהוּא חִיּוּב, אֲבָל קַדִּישׁ שֶׁאַחַר עֲלִינוּ לֹא יֹאמְרוּ. מָגֵן אַבְרָהָם (סק"ה). וְכָתַב בַּ"ח (ס"ג) הָא דִּמְצָרֵף עַל יְדֵי חֻמָּשׁ, דַּוְקָא שֶׁנִּכְתָּב עַל הַגְּוִיל כְּסֵפֶר תּוֹרָה, אֲבָל חֻמָּשִׁין שֶׁלָּנוּ לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵין מִצְטָרְפִין. וְאֵלֶיהָ זוּטָא (סק"ב) בְּשֵׁם זְקֵנוֹ הַגָּאוֹן ז"ל כָּתַב הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה שֶׁלֹּא לְצָרֵף קָטָן. אוֹנֵן אֵינוֹ מִצְטָרֵף לַעֲשָׂרָה לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה. כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה וּשְׁיָרֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה סִימָן זָה (הגב"י סק"ד), וְכֵן כָּתַב פְּרִי מְגַדִּים בְּאֵרֶן חֵלֶק א' סִימָן י"ט

בֵּאוּר הֲלָכָה

וּבָרְכוּ בַּעֲשָׂרָה. נֶחְשָׁב שֶׁהִתְחִילוּ בַּעֲשָׂרָה, עַל כֵּן אִם יָצְאוּ מִקְצָתָן יְכוֹלִים הַנִּשְׁאָרִים לוֹמַר קְדֻשָּׁה שְׁבְּיוֹצֵר אֲפִלּוּ לְהַפּוֹסְקִים דִּסְבִירָא לְהוּ דְּאֵין נֶאֱמֶרֶת בְּחָפוֹת מַעֲשָׂרָה, כֵּן מוּכָח בְּבֵית יוֹסֵף (סי' סט ד"ה מיהו) וּלְפִי מַה דְּמַשְׁמַע הָרַמ"א בְּסִימָן ס"ט (ס"א) דְּפִרְיסַת שְׁמַע הוּא בָּרְכוּ לָבָד, וְכֵן כָּתַב בְּפְרִי מְגַדִּים (א"א סק"ג):

* **וּתְפִלַּת עַרְבִית וְכוּ'.** עַיֵּן בְּנוֹדַע בִּיהוּדָה מַהֲדוּרָא תִּנְיָנָא (או"ח) סִימָן ד' שְׁכָּתַב, דְּסִכְּתָם אִם הִתְפַּלְּלוּ בְּלַחַשׁ בַּעֲשָׂרָה וְאַחַר כָּךְ יָצְאוּ מִקְצָתָן, דִּמְלַבֵּד שֶׁלֹּא יָכוֹל הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר לַחֲזֹר תְּפִלָּתוֹ, גַּם לֹא יָכוֹל לוֹמַר שׁוּם קְדִישׁ אַחַר זֶה, וְלֹא דְּמֵי לְעַרְבִית, עַיֵּן שָׁם מִילְתָא בְּטַעֲמָא:

ד * **וְלֹא נִרְאִין דִּבְרֵיהֶם.** וְאַף עַל גַּב דִּלְקַמָּן בְּסִימָן קצ"ט סָעִיף י' לְעִנְיַן זִמּוּן סְתָם הַמְחַבֵּר כְּדַעַת הַמַּקִּלִּין בָּזֶה, דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה חָמִיר טְפֵי:

* **וְהוּא הַדִּין דְּעֶבֶד וְאִשָּׁה וְכוּ'.** הַלָּשׁוֹן קָצַת תָּמֵהַּ, דְּהַם אֵינָם מִצְטָרְפִין אֲפִלּוּ לְדַעַת הַיֵּשׁ מַתִּירִין הַנַּ"ל, כֵּן מוּכָח בְּלִבּוּשׁ וְכֵן מִבֵּאוּר הַגְּרָ"א וּבְפְרִי מְגַדִּים (א"א סק"ד), כִּי הֵךְ יֵשׁ מַתִּירִין אֵינָנּוּ דַּעַת רַבֵּנוּ תָּם (ברכות מח. תד"ה ולית) דְּמַחְלֵק בֵּין שְׁלֹשָׁה לַעֲשָׂרָה וּכְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי (שם מז:) דְּסָבַר דִּיֵּשׁ לְהָקֵל לְעִנְיַן עֲשָׂרָה לְעִנְיַן קָטָן וְעֶבֶד, דִּלְדַעַת רַבֵּנוּ תָּם אֲפִלּוּ קָטָן מַשָּׁל בַּעֲשָׂרָה מִצְטָרֵף בְּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא (שם), אֶלָּא דִּדַעְתָּם דִּשְׁלֹשָׁה וַעֲשָׂרָה שָׁוִין, רַק דִּבְשְׁלֹשָׁה גּוּפָא סְבִירָא לְהוּ גַּם כֵּן לְהַיֵּשׁ מַתִּירִין דְּמַתִּיר לְעִנְיַן זִמּוּן דְּקָטָן יוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין, וְכִפְסָק הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ לְקַמָּן בְּסִימָן קצ"ט סָעִיף י', וּכְסָבְרִינָא לְהוּ דְּאֵין הַדִּין נֶאֱמֶרֶת בְּסִימָן זֶה [מִלְּשׁוֹן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ]:

שֶׁלֹּא רָאָה נוֹהֲגִין לְצָרְפוֹ אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַדְּחָק. וּבְזִמֻּנָּא נוֹהֲגִים לְצָרֵף קָטָן עַל יְדֵי חֻמָּשׁ שֶׁבְּיָדוֹ, וּמִיהוּ דַּוְקָא לִשְׁמֹעַ בִּרְכוֹ וְקִדּוּשׁ שֶׁהוּא חִיּוּב, אֲבָל קַדִּישׁ שֶׁאַחַר עֲלֵינוּ לֹא יֹאמְרוּ [מָגֵן אַבְרָהָם (סק"ה)]. אא]וְהָרַבֶּה (כא) אַחֲרוֹנִים מַחְמִירִין שֶׁלֹּא לְצָרֵף שׁוּם קָטָן אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַדְּחָק, עַד שֶׁיִּשְׁלַם לוֹ הַשָּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנִים. אוֹנֵן (כב) אֵינוֹ מִצְטָרֵף לְמִנְיָן, וַהֲיָנוּ כָּל אוֹנֵן מַשֶּׁה עָלָיו אֲפִלּוּ אֵינוֹ מֵשֶׁה עָלָיו לְקָבְרוֹ, כְּגוֹן שֶׁאֵינוֹ יוֹרֵשׁ שָׁלוֹ, אִם הוּא בָּעִיר שֶׁהַמֵּת שָׁם אֵינוֹ מִצְטָרֵף, וַאֲפִלּוּ אִם יֵשׁ לוֹ מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק עִמּוֹ בְּקִבּוּרָתוֹ, אִם לֹא שֶׁמְּסָרוֹ לְהַכָּתָּפִים, וּכְמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִימָן ע"א (סק"ד), אֲבָל אִם הַמֵּת בְּעִיר אַחֶרֶת וְנוֹדַע לוֹ קֹדֶם הַקְּבוּרָה, וְיֵשׁ שָׁם מִי שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל עֲבוּרוֹ, שֶׁדֵּינוֹ שֶׁאִם רָצָה לִקְרוֹת רַשַּׁאי וְאֵין מוֹחִין בְּיָדוֹ, הוּא מִצְטָרֵף לְמִנְיָן. וּמִיהוּ, כָּל זֶה לְעִנְיַן אוֹנֵן, (כג) אֲבָל בְּאֵבֶל, וַדַּאי מִצְטָרֵף לְבִרְכַּת הַמָּזוֹן וְלִתְפִלָּה: ה (כה) שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת. בְּשְׂאָר מְקוֹמוֹת הַגּוּף, אֲפִלּוּ הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בְּזָקָן [בֵּית שְׁמוּאֵל בְּאֶבֶן הָעֶזֶר סִימָן קע"ב סָעִיף קָטָן ה']: (כו) דִּינוֹ כְּקָטָן. וְאִם הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, נַעֲשָׂה גָּדוֹל (כד) מִיּוֹם שֶׁהֵבִיא, לֹא לְמַפְרַע: (כז) רֹב שְׁנוֹתָיו. בּ]וְלֹא בְּעִנְיַן (כה) רַק יוֹם אֶחָד יוֹתֵר עַל שִׁלְשִׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה: (כח) שָׁאז יִתְבָּרֵר. רְצוֹנוֹ לוֹמַר וְאָז נַעֲשָׂה גָּדוֹל (כו) לְמַפְרַע מִשְּׁנַת שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה וְיוֹם אֶחָד: (כט) סִימָנֵי סָרִיס. מְבֹאָר בְּאֶבֶן הָעֶזֶר בְּסִימָן קע"ב סָעִיף ה'. וַאֲפִלּוּ אֶחָד מִן הַסִּימָנִים הַנִּזְכָּרִים שָׁם מְהַנֵּי לְהַשְׁוּוֹתוֹ לְסָרִיס אִם לֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת גַּם בַּזָּקָן, כְּמְבֹאָר בַּהַגָּ"ה שָׁם: (ל) דִּינוֹ כְּגָדוֹל. וְדַוְקָא כְּשֶׁהִגִּיעַ לְשָׁנִים עֶשְׂרֵה ג]וַהֲיָנוּ שְׁלֹשִׁים יוֹם

שַׁעַר הַצִּיּוּן

(יז) אַחֲרוֹנִים: (מז) טַ"ז (סק"ג): (מח) לִבּוּשׁ וְהוּבָא בְּפְרִי מְגַדִּים (א"א סק"ג): (יז) פְּרִי מְגַדִּים (שם) וְשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (סק"י) וְנוֹדַע בִּיהוּדָה (מהדו"ת או"ח סי' ז) וְדֶרֶךְ הַחַיִּים (דיני קדיש בעשרה סי"ג), דְּלֹא כְּחַיֵּי אָדָם (שם): (יח) פְּרִי מְגַדִּים (שם): ד (יט) מָגֵן אַבְרָהָם (סק"ה) וְאֵלֶיהָ רַבָּה (סק"ה) וּפְרִי מְגַדִּים (א"א סק"ה) וְדֶרֶךְ הַחַיִּים (שם א"א) וְחַיֵּי אָדָם (שם ס"א): (כ) מָגֵן אַבְרָהָם (שם): (כא) פְּרִי מְגַדִּים (שם סק"ד) וְדֶרֶךְ הַחַיִּים (שם סק"ד): ה (מ) פְּרִי מְגַדִּים (שם): (כב) פְּשׁוּט: (מא) פְּרִי מְגַדִּים (שם סק"ד): (כג) פְּשׁוּט: (מב) פְּרִי מְגַדִּים (שם סק"ד): (כד) פְּשׁוּט:

לְיקוּטֵי דִּבְרֵי הָרַב: א] ובשו"ע הרב (ס"ה) כתב שאף שהעיקר שאין לצרף קטן ועבד ואשה, אעפ"כ אין למחות באותן שנוהג